

mevzu

sosyal bilimler dergisi | journal of social sciences

e-ISSN 2667-8772

mevzu, Eylül/September 2019, s.2: 237-262

Kamyon Arkası Yazılardan Yansıyan Dinsellik

Reflections of the Stickers on the Back of Trucks on Religiosity

Ramazan AKKIR

Dr. Öğr. Üyesi, Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Din Sosyolojisi

Asistant Professor, Tekirdağ Namık Kemal University, Faculty of Theology,

Department of Sociology of Religion

Tekirdağ / TURKEY

rakkir@nku.edu.tr

ORCID ID: orcid.org/0000-0002-9516-7385

DOI: 10.5281/zenodo.3463891

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 28 Temmuz / July 2019

Kabul Tarihi / Date Accepted: 18 Eylül / September 2019

Yayın Tarihi / Date Published: 30 Eylül / September 2019

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Eylül / September

Atıf / Citation: AKKIR, R. (2019). Kamyon Arkası Yazılardan Yansıyan Dinsellik. *Mevzu: Sosyal Bilimler Dergisi*, 2 (Eylül 2019): 237-262.

İntihal: Bu makale, iThenticate yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by iThenticate. No plagiarism detected.

web: <http://dergipark.gov.tr/mevzu> | <mailto:mevzusbd@gmail.com>

Copyright © Bütün hakları saklıdır. / All right reserved.

CC BY-NC-ND 4.0

Öz

Taşıt, Türk toplumsal hayatında önemli bir yer tutar. Hatta çoğu zaman insanı bir yerden başka bir yere götürme işlevinden öte anlamlar taşır. Bireyin ekonomik gücünü ve toplumsal konumunu veya onun benliğini dışa vuran bir nesnedir. Bundan dolayı taşıt, sadece taşıt değildir. O, sadece aracın markası veya modeli değildir. Üzerine takılan bir sembol veya arkasına yazılan herhangi bir yazı aracılığıyla bireyin anlam dünyasına dair ipuçları ve dinin toplumsal tezahürlerine dair detayları ortaya koyan bir fenomendir. Bu çalışmada dinin toplumsal tarafları ile ilgilenen din sosyolojisi ile halkın dünyasına odaklanan folklor biliminin verileri bir arada bulunmaktadır. Bu makalenin amacı, bir taşıt çeşidi olan kamyonların arkasına yazılan yazılarda ortaya çıkan dinselliğin boyutlarını keşfetmektir. Bu amaca ulaşabilmek için de folklorun dört işlevini ortaya koyan Amerikalı folklorist William Russell Bascom'un işlev teorisine ve Türk folklorist İlhan Başgöz'ün folklorun beşinci işlevi olarak gördüğü protesto teorisine odaklanacağız. Bundan dolayı, folklorun toplumsal ürünleri arasında yer alan kamyon arkasındaki dini içerikli yazılara odaklanıldı. Bu bağlamda, çalışmanın ilk bölümünde bir toplumsal tezahür biçimi olarak dine, folklorun sosyolojik yorumuna, işlevine ve taşıtın sosyolojik anlamına değinildi. İkinci bölümde ise kamyon arkasına yazılan dinsel içerikli yazılar yorumlandı. Sonuç bölümünde ise kamyon arkasına yazılan dini içerikli yazıların taşımış olduğu dinselliğin boyutları değerlendirildi.

Anahtar Kelimeler: Din Sosyolojisi, Folklor, Din, Fonksiyon, Kamyon.

Abstract

The vehicle has taken an important place in Turkish social life. In fact, in many cases, the vehicle has different meanings than the function of moving people from one place to another. It is an object that expresses the individual's economic power and social position or the individual's self. Therefore, the vehicle is not only a vehicle. Not only the brand or model of the vehicle, but a symbol or any writing on it can reveal clues about the meaning world of the individual and details about the social manifestations of religion. This study has emerged with the combination of sociology of religion and folklore which focuses on the world of the people. The purpose of this article is to explore the

dimensions of religiousness that appear in the writings on the back of trucks, a type of vehicle. In order to achieve this aim, we will focus on the function theory of American folklorist William Russell Bascom, who put forward the four functions of folklore, and the theory of protest which Turkish folklorist İlhan Başgöz considers as the fifth function of folklore. Therefore, we will focus on religious writings on the back of the truck, which are among the social products of folklore. In this context, in the first part of the study, we will talk about religion as a form of social manifestation, sociological interpretation, function of folklore and sociological meaning of the vehicle. In the second part, we will try to interpret the religious writings written on the back of the truck. In the conclusion section, we will evaluate the dimensions of religiousness carried by religious writings written on the back of the truck.

Keywords: Sociology of Religion, Folklore, Religion, Function, Trucks.

Giriş

Araç, Türk toplumsal hayatında önemli bir yer tutar. Hatta çoğu zaman insanı bir yerden başka bir yere götürme işlevinden öte anlamlar taşır. Bireyin ekonomik gücünü ve toplumsal statüsünü gösteren araç, aynı zamanda bireyin benliğinin dışavurumu konumundadır. Bundan dolayı araç, çok farklı anlamları içinde barındıran bir nesnedir. Bu nesne üzerine yazılan yazılar, bireyin iç dünyasına dair ip uçları vermenin yanı sıra, toplumun zihniyetini de yansıtır. Hayatımızın vazgeçilmezleri arasına giren otomobil, sağladığı kolaylık kadar, içermiş olduğu toplumsal mana ile sosyolojinin konusudur.

Bu makale, uzun yol aracı ve büyük yük taşıtı olan kamyonların arkasına yazılan dini içerikli yazılar üzerinden dinin toplumsal alanda tezahür ediş biçimini ve işlevlerini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Dinin toplumsal işlevlerini ortaya koyabilmek için kamyon arkasına yazılan dini içerikli yazılara odaklandık. Çünkü kamyon arkasına veya araba içlerine yazılan dini içerikli yazılar, toplumsal alanda tezahür eden dinseliliğin göstergelerindedir.

Din sosyolojisinin anlam çerçevesi ile Folklor biliminin modelinin bir araya gelmesi ile ortaya çıkan bu çalışmada, sosyolojik bir değer olan dinin toplumsal alandaki farklı tezahür ediş biçimleri ortaya çıkmıştır. Kutsalın toplumsal alandaki tecrübesi olan din; eğlence, destek, aktarım, kaçış ve protesto boyut ve işlevleri etrafında tezahür etmektedir.

Böyle bir çalışma yapmamızın temel gerekçesi, her toplumu kendi tekilliği içinde bireysel bir bütün olarak anlama ihtiyacıdır. Dahası, din gibi çok boyutlu, oldukça işlevsel ve hayatın her alanında kendi varlığı hissettiren bir olguyu, insanlık tarihi için geçerli ortak ve evrensel belirleyicilerden hareket etmek ve doğru sonuçlara ulaşmak zordur. Bundan dolayı, dinlerin tek tek ve ayrı tarihsel dönemlerdeki değişik konumlarına ve işlevlerine bakmak ve onları ona göre yorumlamak gerekmektedir (Arabacı, 2006: 11). Aslında kamyon arkasına yazılan dinsel içerikli yazıların yorumlanması, bu tekillik içinde çok boyutlu ve fonksiyonlu değeri anlama ve yorumlama teşebbüsüdür. Bundan dolayı toplumsal ve dinsel dünyanın öznel bir tezahürü olan kamyon arkası dini içerikli yazılar analiz edilecektir.

Bu çalışmanın hedefi, kamyon arkasına yazılan dini içerikli yazılardan hareketle dinselğin boyut ve işlevlerini ortaya çıkarmaktır. Folklor biliminin sağlamış olduğu model ile din sosyolojisinin verilerinin karşılaştırılması ve sentezlenmesi ile ortaya çıkan çalışmada, betimleyici yöntem tercih edilmiş olup Folklor biliminin ürünlerinden olan yazılar ile din sosyolojisinin verileri karşılaştırılmış ve yorumlanmıştır.

Bu bağlamda, çalışmanın ilk bölümünde teorik bir çerçeve çizilebilmek için bir toplumsal tezahür biçimi olarak dine, folklorun sosyolojik yorumuna, işlevine ve taşıtın sosyolojik anlamına değinilmiş olup konu ile ilgili literatür tartışması yapılmıştır. İkinci bölümde ise kamyon arkasına yazılan dinsel içerikli yazılar dinin işlev ve boyutları bağlamında tasnif edilerek yorumlanmıştır. Sonuç bölümünde ise folklorun kamyon arkasına yazılan dini içerikli ürünlerinin taşıdığı dinsel değeri değerlendirilmiştir.

1. Kamyon Arkası Yazılardan Yansıyan Din

1.1. Bir Toplumsal Tezahür Biçimi Olarak Dinsellik

Toplum, kendisini meydana getiren alt sosyal ve kültürel sistemlerin bir bütünüdür. Her biri kendi içinde bütünlük arz eden bu alt sosyal ve kültürel sistemlerden birisi de dindir (Aydınalp, 2012: 82). Kendisi hakkında birçok tanımlama yapılan dinin en önemli özelliği toplumsal bir hüviyete ve işleve sahip olmasıdır. "Tabiat üstü güç", "Kutsalın toplumdaki tezahürü", "Sosyal bağın temeli", "Sosyal bütünleşmeye destek veren sistem", "Sosyal bağın temeli" veya "Sosyal bütünleşme fonksiyonu" bu anlam çerçevesinde yapılan

tanımlamalardan sadece birkaçıdır (Aydınalp, 2012: 96). Genel olarak bu tanımlamalarda ortaya çıkan, dinin toplumsallığı veya toplum ile olan ilişkisidir. Din dediğimiz hadise, toplumsal bir gerçekliktir. Bireyin kutsal ile kurmuş olduğu kutsal ve büyüleyici tecrübe olan din, aynı zamanda toplum tarafından üretilen bir değerdir. Bu sosyolojik gerçeklik, insanın kendini evinde hissetmesine, toplumların bütünlük kazanmasına ve dayanışmasının kuvvetlenmesine katkıda bulunur (Berger, Berger, Kellner, 1985: 92).

Dinin sosyolojik bir olgu olduğundan, din ile kilisenin ayrı düşünülmeceğinden ve tanrı fikrinin toplumsalın bir tezahürü olduğundan bahseden Durkheim'e göre, "Bir din, kutsalla, yani diğerlerinden ayrılmış ve yasaklanmış şeyle ilgili inançlar ve amellerden oluşan tutarlı bir sistemdir (Durkheim, 2005: 67-68). Bu inançlar ve ameller, kendilerine inanan bütün insanları kilise/cemaat diye isimlendirilen tek manevi bir toplum halinde bir araya getirir." Dini olanın toplumsal olanla özdeşliğine vurgu yapan Durkheim'in düşüncesinin merkezinde dinin kaynağı bizatihi toplumun kendisi olduğu fikri bulunmaktadır. Dinî inançlar ve kutsal ile ilgili ortaya konan ritüeller toplumu birleştirmekle beraber toplumsal hayatın seküler boyutlarında ortak duygu, düşünce ve dayanışmayı artırır (Kirman-Özbolet, 2017: 23; Özbolet, 2017: 266). Her çağda toplumsal dayanışmayı sağlayarak toplumu güçlendiren ve yeni dünyaların kurulmasına öncülük eden din, insanın kolektif bilincinin ürünüdür (Bayyigit, 2013: 27-28). Durkheim'in eserlerinde ortaya çıkan bu din yorumu, dini sembollerin kutsallığı ile dinin toplumsal bütünleştirici fonksiyonu arasındaki ilişkiye dayanmaktadır. Tanrı ile evren arasındaki ilişkinin açıklanmasına dayanan ilahiyat alanında da sembolik olarak ortaya çıkan toplumun kendisinden başka bir şey değildir (Davis, 2004: 298). Bu çerçevede tüm sosyal eylemler, dinin inanç ve pratik boyutunun toplumsal dünyadaki tezahürünün bir göstergesidir (Bird, 2015: 23).

Toplumsal ilişki bağlamında dinin temel bir özelliği de insanın dünya kurma girişiminde stratejik rol oynayan beşerî bir girişim olmasıdır. Beşer kaynaklı düzenin, varlığın bütününe yansıtılması anlamına gelen din ile kaos arasında bağlantı kuran Berger'e göre, "dipsiz uçurum" anlamına gelen kaos (chaos) kelimesi ile "dikkatli olmak" anlamındaki din (religion) arasında yakın ilişki bulunmaktadır (Berger, 2000: 67). Kutsal kozmos ile doğru ilişki içinde olan dindar insan, dikkatli olmalıdır. Dindar insanın dikkatli olacağı

şey de kutsalın tezahürlerinde kendini ortaya çıkaran tehlikeli, korkutucu ve büyüleyici güçtür. Bundan dolayı, kutsal ile bağıını koparan insanın kaos tarafından yutulma ihtimali oldukça yüksektir.

Özü itibariyle dindar bir varlık olan insan, toplumsal yaşamın her anında ve alanında dinsel kimliğini farklı biçimde ortaya koyar. Hayatının her anında kutsalı tecrübe eder ve kutsal ile olan irtibatını sağlar. Ancak dini yaşam, kendi içinde ve öncesinde esen her türlü sosyal ve kültürel rüzgârın tuzağına düşmekten kendini kurtaramaz. Böylelikle dini yaşam, kültürün tüm unsurlarından etkilenir (Zuckerman, 2006: 130). Böylelikle din ile toplum arasında etkileşim gerçekleşir. Din, toplumun her alanında varlığını ve etkisini hissettirir; toplumsal alanda farklı biçimlerde tezahür eder. Aile, kabile, oymak veya millet gibi toplumsal yapılarla olan ilişkisini sürekli korur ve geliştirir. Bununla beraber, ekonomi, siyaset, eğitim, boş zamanlar, hukuk veya ahlak gibi toplumsal kurumlar üzerinde de dinin etkisi bariz bir biçimde görülür. Toplumsal kurumlar üzerinde böylesine etkili olan din, toplum tarafından da etkilenmekten kendini kurtaramaz. Bundan dolayı her din içinden çıktığı sosyolojik atmosferin etkisi altındadır (Okumuş, 2018: 94-95).

Kısacası, toplumun her alanında ve farklı katmanlarında din farklı biçimlerde tezahür eder. Bazen toplumsal yapıyı meşrulaştırarak veya toplumsal yapıyla bütünleşerek bazen de toplum ile girilen çatışmaya destek olarak kendini görünür kılar. Şarkılarda, türkülerde, şiirlerde, oyun ve eğlencelerde, tabelalarda ve dahası kamyon arkası yazılarda bile farklı işlevleri yerine getirmek için ortaya çıkar. Az veya çok fonksiyonunu da yerine getirir.

1.2. Folklorun Toplumsal Fonksiyonu

Folklorun tanımlanması konusundaki tartışmalar, bu sözcüğün 1846 yılında William Thoms tarafından akademik dünyaya kazandırılmasından beri devam etmektedir. Tanımlama çalışmalarının pek çoğunda, "lore" (bilim, bilgi) kavramı üzerinde durulurken, bu tanımlamaların önemli bir kısmında da "folk" (halk) kavramına odaklanılmıştır. Ancak folklorun tanımı konusunda folkloristler arasında uzlaşma sağlanamamıştır. "Lore" kavramı, onunla eylem içinde olan insanlara ait olmaktan çok, folklorun materyallerine, biçimine, aktarımına ve farklı işlevlerine odaklanmıştır (Dundes, 2005: 16). Ancak folklorun temel işlevi; herhangi bir kişinin toplumda kabul edilmiş anlam çerç-

vesine uyması, toplumsal anlamın içselleştirilmesi ve kabullenilmesi ve değerlerin gelecek kuşaklara aktarılmasıdır (Başgöz, 1996: 1). Bu çerçevede folklorun varlığı bir toplum için elzemdir; çünkü toplumun tarihi süreç içinde oluşmuş olan kültürü folklorun unsurları üzerinden geleceğe taşınır. Bu bağlamda bir toplumun değerlerini ve anlam haritasını geleceğe taşıma misyonuna sahip olan folklorun temel unsuru, bilgi ve bilimi önceleyen “lore” kavramından öte halktır.

En az bir ortak unsuru paylaşan bir grup insan olarak tanımlanan halkın en önemli özelliği, grup üyelerini başkalarından ayıran ve kendilerine ait olduklarını savundukları geleneklerinin olmasıdır. Geleneği, kültürü ve tarihi olan bir halkı, din veya dil gibi ortak değerler birbirine bağlar ve birbiriyle bütünleştirir (Dundes, 2003: 16). İlâveten ağızdan ağıza sözcükler yoluyla yayılan sözlü gelenek olan folklor ise toplumlar arasındaki farkındalığın oluşmasına katkıda bulunur (Utley, 2005: 21-22). Bunun yanı sıra, folklorun verili toplumsal düzene biçim ve içerik olarak bir eleştiri olduğunu belirten Fox’a göre, folk doğrudan veya dolaylı olarak bir meydan okuyuşu da içerisinde barındırır. Anlaşılacağı üzere farklı birçok boyutu havzasında barındıran folkloru tanımlamak hayli zordur. Ancak folklorun veya halkbiliminin içeriği ve kapsamını betimlemek mümkündür. Bir ülkede yaşayan bir toplumun bütün geleneği, göreneği, töreleri, sözlü ve yazılı olarak nesilden nesile geçen kültür kalıntıları, kültürel unsurları, her türlü inanışları, müziği, oyunları, masalları, efsaneleri, türküleri, yöresel tiyatrosu, halk hekimliği, halk resmi, halk sanatı, bilmeceleleri, ağıtları, rüya yorumları, inanç ve kültür ile ilgili bütün araç ve gereçleri, davranış ve alışkanlıkları folklorun kapsama alanındadır. Bu çerçevede bir toplumun anlam dünyasından beslenen dinsellik de kendini folklorun kapsama alanında kendini dışa vurur (Tanyu, 1973: 123).

Amerikalı folklorist William Russell Bascom, folklorun fonksiyonları hakkında model ortaya koyan antropologlar arasında yer alır. Afrika folkloru hakkında detaylı çalışmaları olan ve 1954 yılında yayınlamış olduğu “Folklorun Dört işlevi” adlı makalesi ile tartışmalara neden olan Bascom, folklorun temel olarak dört işleve sahip olduğundan bahseder.

İlk olarak folklor; hoş vakit geçirme, eğlenme ve eğlendirme fonksiyonuna sahiptir. Bascom’un ifadesiyle “Eğlence, folklorun en önemli işlevlerin-

den biridir. Çoğu gülme unsurunun altında daha derin anlamlar bulunmaktadır. Aynı durum hayal ve fantezi görüşleri için de geçerlidir” (2005: 137-138). Folklorun eğlendirme işlevi eğlenceyi içinde taşıyan ironi eylemi ile de yakından ilişkilidir. En yüksek hakikatlerin, kendilerini çoğunlukla ironi üzerinden ifade ettiğini belirten Kierkegaard’a göre ironi, sınırlar, sonlu kılar, tanımlar ve böylece doğruluk, edimsellik ve içerik üretir (2009: 362-363). Azarlayıp cezalandırmak yoluyla denge, kişilik ve tutarlılık sağlar. Bundan dolayı ironi, onu tanımayanların korktuğu, tanıyanların ise yere göğe sığdıramadığı bir amir olmuştur. İroniyi anlamayan ve onun fısıltılarını duymayan kişi, özel hayatın mutlak başlangıcı diyebileceğimiz şeyden yoksundur. Fıkralar, bilmece, grafitiler veya dolmuş veya kamyon arkası yazılar bu anlam çerçevesince değerlendirilebilir.

Folklorun ikinci işlevi; kültürün onaylanması, ritüelleri gözlemleyen ve icra edenlerin ritüellerinin ve kurumlarının doğrulanmasıdır (Bascom, 2005: 140). Bu fonksiyon ile folklor değerlere, toplumsal kurumlara ve törelere destek verir (Başgöz, 1996: 1).

Folklorun üçüncü işlevi, okuması yazması bile olmayan kültürlerdeki eğitim işlevidir. Ancak bu eğitim fonksiyon, sadece okuması yazması olmayan toplumları kapsamaz; herkes ve her toplum için geçerlidir. Bascom’a (2005: 140-141) göre, “Okur yazar olmayan toplumlarda bilgilerin folklorda somutlaştırılması, onun doğruluğuyla fazlaca kabul edilmiştir.” Böylece eğitim vasıtasıyla toplumun ruhu olarak betimlenebilecek olan kültürün gelecek kuşaklara aktarılması sağlanır (Başgöz, 1996: 1). Özellikle okuma yazması olmayan toplumlarda eğitim kurumu işlevi gören folklor, modern zamanların okur yazarları için de benzeri bir misyona sahiptir. Toplumsal hayatta dinin de böylesi bir işlevi vardır. Din ile eğitim arasındaki ilişkiler de diğer bütün sosyo-kültürel ilişkilerde olduğu gibi karşılıklıdır. Din eğitimi, eğitim de dini etkiler (Solmaz, 2012: 414).

Folklorun dördüncü işlevi ise kabul edilmiş davranış örüntülerini sürdürme işlemidir. Böylece toplulukların sürekliliği sağlanmış olur. Bu işlev, hem toplumsal davranışları, inançları, kurumları meşrulaştırır hem de sosyal baskı ve sosyal kontrol sağlar (Bascom, 2005: 142). Bu fonksiyon, aynı zamanda bir tür toplumsal ve kişisel baskılardan kaçıp kurtulma mekanizması işlevi

de görür (Başgöz, 1996: 1). Toplumsal kurumların baskısından sıkılan fert, folklorun yardımı ile baskıdan uzaklaşır.

Dinsel içerikli kamyon arkası yazıları yorumlama sürecinde kendisine müracaat edeceğimiz Türk halkbilimcilerden İlhan Başgöz, protestoyu ilave eder. Başgöz'e göre işlev teorisi, temel olarak folkloru düzeni koruyucu bir misyon biçmektedir (Başgöz, 1996: 1-3). Bu teori, sosyal yapının her zaman bir uyum içinde olduğu ve çatılmanın, bölünmenin ve çatışmanın olmadığı hipotezi üzerine kuruludur. Ancak içinde çatışmanın, kavganın, başkaldırının ve değerlere karşı koymanın olmadığı bir toplum modelini bulmak pek mümkün değildir. Her toplumsal yapı içerisinde bütünleştirici unsurları barındırdığı gibi düzen bozucu ve çatışmacı güçleri de barındırır. Folklor, düzeni ve bütünleşmeyi yansıttığı gibi çatışmayı da yansıtır. Bunun en güzel örneği, kendi kültür tarihimizdir. Düzeni değiştirmeye veya yıkmaya yönelik eylemleri icra etmek ya da bu tür eylemlere güç vermek için türkülardan ve şiirden güç ve destek alınmıştır.

1.3. Kamyon Arkası Yazıların Sosyolojisi

İnsan, sadece hem cinsleriyle veya farklı canlı türleriyle ilişki kuran bir varlık değildir. Herhangi bir nesne ile de ilişki kurabilme yeteneğine sahiptir. Hatta bazı nesnelere ilişki kurarak onları fetişleştirebilir. Türk kültüründeki at, yani taşıt etrafında oluşan deyişlerde bunu görmek mümkündür. Türklerin kültürel dünyasında at, avrat ve silah etrafında şekillenen derin bir hafıza bulunmaktadır. Öncelikle geçmişi mitoslarla yüklü olan ve kolektif şuurun bir uzantısı olan at, binek araca karşılık gelmektedir (Ergüven, 2000: 135-137). "Fetiş nesnesi", "güç simgesi", "bireyciliği simgeleyen bir ideolojinin tipik örneği" gibi farklı biçimlerde betimlenen araç, "Ev sahibi olmak gibi kişinin özel mülkiyet hissini doyurmasının" (Freund, Martin, 1996: 124) yanı sıra fiziksel ve bedensel zevk kaynağı olma özelliği taşır (Pervanchon, 2000: 141). Oldukça geniş anlamlara sahip olan araç, Türk kültüründe etkin bir yere sahiptir.

Otomobil ile imtihanı oldukça eski olan Türklerin önemli özelliklerinden birisi, araçları ile kurmuş oldukları duygusal bağıdır (Güneş, 2012: 225). Aşırı benimseme ve yabancılaşma arasında gidip gelen bu bağ sadece kitaplara değil, filmlere de konu olmuştur (Aktunç, 2000: 159). Atif Yılmaz'ın Selvi

Boylum Al Yazmalım'ı veya Tunç Okan'ın Fikrimin ince Gülü: Sarı Mercedes'i bu duygusal bağın ve gerilimin en yüksek olduğu filmler arasındadır. Öyle ki Selvi Boylum Al Yazmalım filminde kamyon şoförünü canlandıran Kadir İnanır (İlyas) kırmızı renkli kamyonuna "arkadaş" diye hitap etmekte ve hatta onu pis yerlere sürmekten kaçınmaktadır. Türk sinemasındaki en iyi aşk filmleri arasında yer alan bu filmde Asya karakterini canlandıran Türkan Şoray ile yaşamış olduğu gerilimli aşk sürecinde İlyas, dert ortağı olarak kamyonunu görmekte, onunla dertleşmektedir. Sadece filmlerde değil, Türk edebiyatında da taşıt etrafında oluşmuş oldukça geniş bir yazınsal kültür bulunmaktadır. Rezaizade Mahmut Ekrem'in Araba Sevdası, Talip Apaydın'ın Sarı Traktör'ü, Adalet Ağaoğlu'nun "Fikrimin İnce Gülü", Sevim Burak'ın "Palyaço Ruşen"i, Latife Tekin'in Buzdan Kılıçlar'ı bu yazınsal kültürün sadece birkaç örneğidir. Bununla beraber, Tarık Buğra "Mavi Doç"unda, Ömer Seyfettin Nezle'sinde, Peride Celal "Jaguar"ında veya Aziz Nesin Medeniyetin Yedek Parçası'nda otomobil olgusunu farklı anlam çerçevesinde öyküleştirmiştir. Kısacası ataerkil kültürün dışı vurumu da olan at, avrat ve silah söylemindeki "at" etrafında geniş bir yazınsal kültür oluşmuştur. Bu taşıt kültürün önemli bir unsurunu da kamyon arkasına yazılan dini içerikli yazılar oluşturmaktadır.

Öncelikle otomobil veya kamyon arkasına yazılan ve farklı içeriğe sahip olan yazılar, içinde yaşanan toplumun dokusuna ve bireyin dünyasına dair izler taşımaktadır. Çeşitli simgeler yüklenen otomobil, benliğin dışavurumu olup sahibinin gittiği yere gider. Dış görünüşü sahibinin anlam dünyasına, onun seçimlerine ve beğenisine göre belirlenir. Dahası araç, taşımış olduğu mesajı bir anda verme özelliğine sahiptir (Raban, 2000: 140). Bunun yanı sıra, birçok farklı anlamları içeren otomobilin kimliği bireyin kimliğine, bireyin kimliği de otomobilin kimliğine dönüşebilmekte böylece her iki kimlik örtüşebilmektedir. Bu çerçevede bireyin otomobil ile ilişkisi farklılaşmakta ve otomobil insansı özellikler kazanmaktadır. Bundan dolayı olsa gerek, otomobil gibi nesnelere hakkında konuşurken onlardan sıklıkla canlı kişilerden söz ediliyormuş gibi bahsedilir ve insanlar için kullanılan deyimlere müracaat edilir. Yücel'in ifadesiyle "insanbiçimsellik" olarak tanımlanan bu durum, insanların eski ve köklü alışkanlıkları arasındadır (Yücel, 2000: 151-153). Türk kültüründe de insanların araçları ile yaşamış olduğu ilişki insanbiçimseldir.

Bu insanbiçimsel ilişki taşıtların arkasına yazılan yazılarda kimliğin ve kültürün dışavurumu sürecinde ortaya çıkmaktadır.

Öncelikle taşıt yazıları, kent kültürünün ürünü olup azınlık olan şoförlerin kültür dünyasının bir parçasını oluşturur (Başgöz, 2005: 61). Kent ağırlıklı folklorun bir parçası olan kamyon arkası yazıların temel özelliği ise şoförün kişiliğini ve toplumsal konumunu, siyasal yapıyı ve toplumun yaşamış olduğu temel değişimleri ortaya koymasındır (Başgöz, 2005: 63). Şoförün zevkini ve hissiyatını ortaya koyan bu yazılarda kadere iman gibi dini inanışlar da ön plana çıkabilmektedir (Aylan, 1981: 214-216).

Taşıt yazıları bağlamında vurgulanması gereken bir diğer husus da bu kültürün göç sonucunda ortaya çıkmış olmasıdır. Göç, hayatın birçok alanında yeni bir kültür ortaya çıkarmakta; toplumsal, siyasal veya dinsel yapıyı dönüştürmektedir. Bu çerçevede göç sonucu ortaya çıkan taşıt yazıları, köyden kente göçmüş ve kentin şartlarına adapte olmaya çalışan insanların ürünüdür (Başgöz, 2005: 56-57). Aslında köyden göçen şoför, kentin içinde aracıyla bütünleşerek maruz kaldığı kimlik bunalımını aşmaya çalışmaktadır (Başgöz, 2005: 28). Çünkü samimi ve yüz yüze ilişki biçiminin esas olduğu kırsal kesimden resmi ve ikincil ilişki biçiminin hâkim olduğu kente gelen şoför, anlam ve kimlik krizine maruz kalmaktadır. Bu minvalde araba yazıları, şoförün yaşamış olduğu kişilik bunalımının dışavurumu olma niteliği taşır. Taşıt yazıları üzerinden şoför; ismini, karakterini, hislerini, duygularını, umutlarını ve umutsuzluklarını dile getirir. Kalabalık içinde kaybolan insanın verdiği ferdi bir mesaj da şoför aslında şunu dile getirmektedir: “Ey insanlar beni es geçmeyin, tanıyın, ben de sizin gibi bir insanım. Kullandığım makine beni size unutturmasın. Ben şoförüm. Buradayım” (Başgöz, 2005: 59). Bu sayede şoför, hem kentin omuzlarına yüklediği sorunları çözmeyi denemekte ve yaşadığı gerilimi azaltmakta hem de kendisi ile dış dünya arasında bir çeşit iletişim kurmaktadır. Toplumsalın içinde kendini ifade edebilecek yeterli iletişim araçlarına sahip olmayan birey, farklı araçlara müracaat ederek kendini dışa vurmaktadır. Otomobil veya kamyon arkasına yazılan yazılar böyle bir iletişim biçiminin araçlarıdır (Güneş, 2012: 225).

2. Kamyon Arkası Yazılarda Dinselliğin Boyutları

Uzun yol aracı olan ve dinin sosyolojik tezahürlerinin farklı boyutta ortaya çıktığı kamyon; arkasına yazılan dini içerikli yazılar eğlence, destek, aktarım, kaçış ve protesto boyutları bağlamında değerlendirilecektir.

2.1. Eğlence Boyutu

Toplumsalın sağlığına ve bireyin psikolojisine destek olan eğlence; insanın neşeli olmasını, hoşça vakit geçirmesini sağlayan oyun, yarış, musiki veya raks türü eylemlerin genel adıdır (Bozkurt, 1994: 483-485). Her ne kadar eğlence denilince akla sadece müzik gelse de neşeli ve hoş vakit geçirme amacıyla ortaya konulan müzik, dans veya yarışma türü oyunların tamamı eğlence kapsamında değerlendirilebilir (Kirman, 2005: 20). “Her şeyden önce bir heyecan hali” olan ve “insana haz veren bir faaliyet” olan eğlence, “gayesi kendinde olan bir davranış” biçimidir (Güngör, 1981: 14). Tanrıya hayatının her alanında yer vermeyi amaçlayan dindar insan da boş zamanlarında veya eğlence içeren eylemlerinde dine veya dinsel unsurlara yer verir (Williams, 2012: 234-235).

Eğlenmek için ortaya konulan eylemler, sıradan veya boş eylemler değildir. Birey ve toplumların inançlarının, kültürlerinin, kimliklerinin şekillenmesinde eğlencenin önemli bir yeri vardır. Özellikle eğlendiren zümrelerin fazlasıyla değer kazandığı günümüz dünyasında eğlence; dini geleneğin, milli benliğin ve toplumsal kültürün korunması açısından çok önemlidir (Bozkurt, 1994: 488). Bireysel fonksiyonlarının yanı sıra sosyal fonksiyonları da olan eğlence, etkileşim ve iletişim aracıdır. Toplumsal olması hasebiyle de insanlar arasında dayanışmayı, kaynaşmayı ve bütünleşmeyi sağlar ve toplumsal faydaya hizmet eder (Kirman, 2005: 21-22).

Aslında bireysel olarak haz duymayı ve hoşça vakit geçirmeyi sağlayan eğlence, bir temsil faaliyeti olma özelliği taşır. Çünkü eğlenme eylemi, realitenin bir parçasını onun ait olduğu bütünden ayırarak sembol ve tasavvur niteliğine sokmak işidir. Bu soyutlama hali, realiteyi temsil etmekle beraber, bizzat realitenin kendisi olma özelliği de taşımaz. Bunun yanı sıra, eğlence kapsamındaki bir eylem sadece şekilden ibaret değildir; zevk bakımından belli bir standarda sahiptir. Yaş grubu, şahsi yetenek, yetiştirme tarzı, içinde bulunulan sosyal ve kültürel çevre eğlencenin muhtevası

üzerinde etkilidir. Dahası yetiştirme tarzı ve kabiliyet, eğlencenin kalitesini belirleme kapasitesine sahiptir (Güngör, 1985: 15).

Eğlenme amacıyla ortaya konan eylemler; bireyin dünyasında ekonomik, kültürel, sosyal, siyasal ve psikolojik fonksiyonlar taşır. Dahası dini, milli veya yerel bir hüviyete sahip olan eğlencelik bir eylem, sonraları kimliğe ve siyasal içeriğe dair bir nitelik kazanabilir. Kültürel olarak eğlenceler; toplumların bir araya gelmelerine, insanlar arasında pozitif iletişim ve etkileşim ortamlarının oluşmasına katkı sağlamaya, ortak duygu dünyasının oluşmasına ve davranış biçimlerinin ortaya çıkmasına kaynaklık eder (Arslan, 2015: 95).

Eğlence içerikli mizahi üsluptaki kamyon yazılarının en önemli özelliği bir iletişim biçimi olmasıdır. Bu yazılar, aynı zamanda, taşıtların da bir iletişim aracına dönüştüğünü göstermektedir. Topluma duygu ve düşünce aktarım araçlarına dönüşen taşıtlar, bireysel veya mesleki iletişim aracının kendisine dönüşmüş durumdadır (Özdemir, 2017: 433).

Kamyon arkasına yazılan dinsel içerikli yazıların ilk fonksiyonu eğlencedir. Yazıların önemli bir kısmı, eğlenmek ve eğlendirmek amacı taşımaktadır. "O şimdi Hacı", "Hocam sağ olsun", "Selvi boylum al türbanlım", "Rampaların ustasıyım dinimizin hastasıyım", "Tek rakibim nefsim", "Tespîh çekenin yol gidenin", "Müezzin aranıyor", "Tespîhse çekerim kaderimse gülerim", "Bir sen değil âlem Hacda" veya "Beynamazsın dediler kız vermediler" gibi yazılar, dini içerikli kamyon arkası yazıların eğlence boyutunun dışavurumudur.

2.2. Destek Boyutu

Dini içeriğe sahip olan kamyon arkası yazıların ikinci boyutu da destektir. İronik bir zihnin dışavurumunun eseri olan bu yazılar; toplumsal değerlere, geleneğe, toplumsal kurallara ve töreye vermiş olduğu destek mahiyetindedir.

Öncelikle kendisinde kültürel yapı, toplumsal değer ve normların tevarüs edildiği (Çınar, 2005: 73) gelenek, "Belirli davranışsal norm ve değerleri benimseyip aşıl原因an, gerçek ya da hayali bir geçmişle süreklilik gösteren ve genellikle yaygın biçimde benimsenen ritüeller veya başka

sembolik davranış biçimleriyle ilişkili toplumsal pratikler kümesi" olarak betimlenir (Marshall, 1999: 258-259). Süreklilik, tecrübe, devamlılık veya aktarım anlamlarına gelen gelenek; kuşaktan kuşağa aktarılan uygulamalar, inançlar, kurumlar ve değerlerdir (Vural, 2003-4: 162). Nesilden nesile naklin esas olduğu bu süreçte, bir emaneti birinden alıp başkasına teslim etmek vardır (Schwarz, 1997: 302). Bununla beraber, bir toplumun hafızası olma özelliği taşıyan gelenek, kadim bilgeliğe doğru yapılan bir yolculuk olmanın yanı sıra geleceğe dönük bir hayatın reçetesidir.

Geleneğin kalesi olan dinin en önemli özelliklerinden birisi, toplumsal yapı ve normları koruma altına almasıdır. Toplumsal hayatın her alanında farklı biçimlerde tezahür eden din, bir taraftan insanlara içinde yaşadıkları dünyayı özel gözlüklerle görmeyi sağlayacak anlam haritası sunarken bir taraftan da toplumsal yapının, kendisi ile uyumlu değer yargılarının ve töresel unsurlarının korunmasını sağlar (Mardin, 2004: 66). Dahası, dünyayı dinin özel gözlüğü ile gören insan, metafizik ve dünyevi sorularına cevap bulur. Bu sayede birey, anlam krizine düşmekten kurtulur ve toplumsal içerikli bir kaos meydana gelmez (Erkan, 2016: 5).

Dini içerikli kamyon yazıların bir diğer işlevi de toplumsal norm ve değerlere vermiş olduğu gizil destektir. Etnografik alan çalışmalarının öncülerinden olan Bronislaw Malinowski'nin mit tanımlaması, aynı zamanda folklor ürünleri arasında gösterilebilecek olan dini içerikli kamyon yazıları için de geçerlidir. Malinowski'ye göre; "Mit, ilkel toplumlarda vazgeçilmez bir işlevi yerine getirir. O, inançları tanımlar, düzenler ve değerlerini artırır. O ahlakı korur ve ahlakın uygulanmasını sağlar. Ritüellerin etkilerini doğrular ve yol göstericiler için pratik kurallar içerir. Bu yüzden mit, insan medeniyetinin oluşumundaki en önemli maddedir. O, yararsız bir hikâye değildir; aksine çalışkan aktif bir güçtür. İlkel inancın ve ahlaki akıllılığın fermanıdır" (Bascom, 2005: 140).

Kamyon arkasına yazılan dini içerikli pek çok söz; toplumun inançlarını, değer yargılarından kalıplar içermesi nedeniyle değerlere, normlara, toplumsal kurumlara, geleneklere, göreneklere, adet ve törelere destek mahiyetindedir. Bu yazılardan bazıları şunlardır: "Nazar etme ne olur; Maşallah de senin de olur", "Ecel Allah'tan!", "Duanla mı yaşadım ki

bedduan ile öleceğim?”, “Camide yer yoksa imamın fark etmez ben dışarıda da kılarım”, “Allah korusun!” veya “Ankete gerek yok kiramen kâtibin daha iyi bilir”, “Maşallah”, “Allah korusun”, “Kötü gözlerden Allah korusun”, “Yolun açık olsun”, “Nazar etme ne olur!”, “Kem gözler kör olsun” veya “Benim hakkımda ne düşünüyorsan Allah sana iki katını versin.” Bunların yanı sıra araba camlarına asılan “Allahümme Salli Ala Seyyidina Muhammed (s.a.v)” veya “Allahu Ekber” gibi dini kavramlar da bu değer aktarımının göstergesidir.

Dini değerlerin vurgulanması veya aktarılmasının yanı sıra kamyon arkası yazılarda toplumsal değerlere bağlılık vurgusu da yoğun olarak işlenmektedir. Toplumun vazgeçilmez değerleri arasında olan askerlik, vatana hizmet veya aileye bağlılık ön plandadır. Bunlardan bazıları şunlardır: “Rahat uyu Türkiyem, bizler tetikteyiz”, “Şehit olmaksızın kaderim, böyle kaderin ellerinden öperim”, “Eğer bir gün öleceksem o da vatan için olsun”, “Selâm söyleyin eşe dosta, her şeyden vazgeçeriz vatandan asla”, “Vatanın her karış taşı ve toprağı kutsaldır”, “Vatan toprağına göz dikenler de bu yazılardan nasibini alır”, “Askere dua edin, teröre lanet edin, nöbet sırası bende, hakkınızı helal edin!”. Tüm bu sözler, toplumsal ve dinsel içerikli söz kalıplarının belli bir değeri ifade ettiğini, bu değerlerin desteklendiğini ve taşıt üzerinden bu değerlerin toplum ile paylaşıldığını göstermektedir.

2.3. Aktarım Boyutu

Dinin en önemli fonksiyonlarından birisi aktarımdır. Toplumsal bütünleşmeye yapmış olduğu katkı ile ön plana çıkan din; toplumsal değerlerin, anlam haritalarının ve kültür dünyalarının gelecek kuşaklara aktarılmasına katkıda bulunur. Kültür, bir toplumun hüviyeti olma özelliğine sahiptir. Bir toplumun eğitim, teknoloji, siyaset, hukuk, iktisat, sanat veya dine ilişkin sorunlarını çözdüğü yol olan kültür insanın içinde yaşadığı dünyanın sosyolojik ve dinsel kodlarını da içinde bulundurur (Mardin, 1991: 23). İnsanın doğal olana karşılık yapıp ettiklerinin tamamını ifade eden eden kültürün ortaya çıkması ise insanlık tarihi kadar eskidir (Aydın, 2014: 116-117). Kendine özgülük vasfına sahip olan kültür, aynı zamanda bir toplumu veya ulusu diğerlerinden ayırır.

Kültür ile din arasındaki ilişki oldukça girift ve karşılıklıdır. Bir toplumu, toplum yapan, toplumsallık vasfına sahip olan ve toplumların kendi ihtiyaçlarını çözüm bulmak için uzun bir tarihsel süreçte üretmiş olduğu hayat tarzı, maddi veya manevi çözüm önerileri olan kültürün niteliğini belirleyen parçalardan birisi de dindir (Güngör, 1990: 76). Uzun bir tarihsel sürecin damıtılması ile oluşmuş olan ve birlikte yaşamının unsurlarını kendi içinde barındıran kültürün niteliğini belirleyen kuşatıcı bir anlam kümesi ise bizatihi dinin kendisidir (Akgül, 2001: 232).

Bizzat insan tarafından meydana getirilmiş olan kültür, bir toplumun sorunları karşında tavır alışının, heyecanlarının, birlik ve bütünlüğünün kaynağını oluşturur (Turhan, 1987: 37). Kültürden oldukça eski olan dinin ise en önemli işlevlerinden birisi, toplumsal kaynaşmaya ve bütünleşmeye vermiş olduğu destektir (Korlaelçi, 1993: 35-40). Bu anlamda din, kültüre ve kültürel unsurların varlığına destek olur. Özellikle kültürün korunmasında, kuşaktan kuşağa aktarılmasında ve kültürün süreklilik kazanmasında din oldukça işlevseldir. O, kültürü şemsiyesi altına alır, korur ve geleceğe taşır (Okumuş, 2018: 116).

Bununla beraber kültür, insan zihniyetinin ve davranış kalıplarının kurumsallaşarak sonraki nesillere aktarılmasını sağlar ve toplumun devamına hizmet eder. Kültürel unsurlar arasında merkezi bir konuma sahip olan din ise toplumsal dünyanın ve bireyin öznel bilincinin anlam boşluklarını doldurarak kendi ilkeleri ile kültürü bütünleştirir (Akyüz, Çapçioğlu, 2008: 364-366). Her milletin bünyesindeki her bir ferdin anlam dünyasına hitap eden din, kültürü ve kültürel unsurları tamamlar (Sezen, 2011: 59-78).

Kültür ile girift ve karşılıklı bir ilişkiye sahip olan din ise ferdi bir tercih olmasının yanı sıra sosyal bir gerçekliktir. Bireyin inanç, tutum ve davranışlarını etkilemekle beraber, bireylerin oluşturduğu topluma, sosyal ve kültürel olaylara etki etmekten geri kalmaz (Solmaz, 1996: 127). Buna ilaveten içinde doğduğu kültür havzasından etkilenen din, içinde doğduğu kültürü hem inanç, ibadet ve ahlak esasları bakımından hem de bu esaslara bağlı olarak ortaya çıkan hayat tarzı ile zenginleştirir, biçimlendirir ve dönüştürür. Bundan dolayı, dini bir mekânın mimari yapısının o toplumun kültürel kodları ile biçimlenmesi bu karşılıklı etkileşimin örneğidir (Kılıç, 2013: 18).

Dini içerikli kamyon arkası yazıların önemli işlevlerinden birisi de kültürel değerleri geleceğe aktarmaktır. Kültürel değerleri geleceğe taşıma boyutunu içeren dini yazılardan bazıları şunlardır: "Allah'ın dediği olur", "Beynamazsın dediler, kız vermediler", "Tedbir bizden, takdir Allah'tan", "Bir kavanoz reçel acele et namaz geçer", "Errızkı Alallah", "Ecel Allah'tan! Duanla mı yaşadım ki bedduan ile öleceğim?", "Kula bela gelmez Hak yazmayınca, Hak bela vermez kul azmayınca", "Öyle birini sev ki sen ölünce üstüne Yasin okusun", "Âlem bana ben ibadete hasta", "Nokta kadar menfaat için virgül gibi eğilme!", "Huzur namazda", "Acele giden ecele gider", "Öyle birini sev ki sen ölünce üstüne Yasin okusun", "Allah kendini anan kullarının yardımcısıdır", "Günaha yaklaşma toz olursun girme pişman olursun!", "Her işe Besmele ile başlanır", "Azim ve sabır her şeyi başarır", "Doğruluk yolunda gidiyorum ağır ağır", "Buna da şükür beterin beteri var", "Vatan için gidiyorum", "Ezan susmaz, bayrak inmez", "Kurban kesilir koç, yollara yakışır Doc", "Gözlerin güzel ama tefekkür etmeyi bilmiyorsun" ve "Kur`andır Allah'ın nuru gel mübarek sen de oku"dur. Tüm bu sloganlarda, toplumun kültürel değerleri mottolaşmış olup onların geleceğe aktarılması misyonu vardır.

2.4. Kaçış Boyutu

Öncelikle din dediğimiz sosyal hadise, sadece insanların maddi dünyası için bir anlam haritası sunmaz; aynı zamanda, maneviyat boyutu ile insanların ruh dünyasına ve mistik arayışlarına hitap eder ve çare bulur. Toplumsal baskı ve şiddetten kurtulmak isteyen fert için kutsal bir sığınak işlevi görür. Ancak bu kutsal sığınak, daha çok mistik, batını veya içsel boyutu ön planda olan bir değerdir. Çünkü modern dönemde din, katı taraflarını kaybetmeye başlamış veya törpülenmek zorunda bırakılmıştır. Aslında mistik akımların fazlasıyla gündemde olmasında veya manevi boyutu ile berraklaşan dini grupların veya kültlerin yaygınlaşmasında hem tanrısallığın dünyayı yeniden fethetmesi hem de dinin maneviyat boyutunun etkinliğini artırması gibi farklı nedenler bulunmaktadır (Kapel, 1992: 10-170). Din, dinsel amaçları olan dini gruplar veya kült hareketler, bireyi dünyanın maddi nimetlerinden uzak tutan ve daha çok manevi tatmini önceleyen boyutu ile modern insanın gündemindedir.

Din sosyolojisinde dünya nimetlerinden uzaklaşarak manevi hedeflere ulaşma odaklı din ve hayat anlayışı analizine odaklanan sosyologlardan birisi Max Weber'dir. Genel olarak istikrar ve doğruluk görüntüsünü içeren bir kubbe işlevine sahip olan din aynı zamanda, bireyi dünyadan kopararak öte dünyaya yönlendirir (Çiftçi, 1999: 83). "Dinde, 'ruhun kurtuluşunu', 'dünya nimetlerinden uzaklaşarak', kendini 'ilahi amaçlara vakfederek' arayan görüş" ün bir çeşit asketizm olduğunu belirten Weber'e göre sosyal ilişkiler ağı olan dünya, insanları günaha teşvik eden bir yerdir (Weber, 1999: 81). Günahın kurtuluşun yolu da aile ile olan psikolojik ve sosyal bağlardan, dünyevi mal ve mülkten, siyasal, ekonomik ve sanatsal etkinliklerden uzaklaşmaktan geçmektedir. Dünyayı reddeden bir asketik için dünyevi işlere bulaşmak, tanrıya yabancılaşma halinin somut ifadesi olup insanı tanrıdan uzaklaştırır (Weber, 2012: 192). Ancak bu öte-dünyacı aşkın boyutun mevcut sosyal düzenin bir etik ve peygamberane eleştirisini yaparak bu dünyaya yönelen bir bu-dünyacı politik bağlantıya da sahip olduğu unutulmamalıdır. Eskatolojik aşkınlık, aslında şimdinin eleştirisi olma niteliği taşır; şimdi ve burada olanı işaret eder (Weber, 2014: 597). Toplumsal duruma yapılan radikal nitelikli bir eleştiri olan dinsel asketizm, bireye dünyaya karşı alınacak tavrın reçetesini ve yol haritasını verir (Weber, 2012: 191; Günay, 2011: 253-254).

Dini bir içeriğe sahip olan bazı kamyon arkası yazıların bir boyutu da kaçıştır. Bu yazılardan bazıları şunlardır: "Ağır geldiyse yaşam, firar serbest paşam", "Kur'an Rabbimden inen güneş ben yollarda çilekeş", "Gıdada seçiciysen günahım ne?", "Kismetse dönerim", "Çile çekenin sabır bilenin", "Tek Yol İslam", "Tek Yol Devrim", "Dünyada man ahirette iman", "Kismetten öte köy yok", "Bir günah işledimse ara", "Allahın izniyle tüm yollar bana Mekke yolu", "Gaz, fren, şanzıman; ahirette halim yaman", "Hatalıysam hakkını helal et mübarek", "Beni takip etme güzelim, ben de yanlış yoldayım", "Cehennemde mevsim yok güzelim ateşlerde yanacaksın." Tüm bu yazılarda, kamyon arkasına yazılan dini içerikli yazılardaki kaçış boyutu göze çarpmaktadır.

2.5. Protesto

Bir düşünceye, davranışa veya uygulamaya karşı çıkma anlamına gelene protesto, tüm evrensel dinlerde bulunan bir özelliktir. Özellikle dinlerin kuruluş aşamasında kendini gösteren protesto, mevcut dinsel anlayışa, pratiklere, dinsel ayin ve ritüellere karşı oluş anlamına gelir. İnsanlık üzerinde etkisi gün geçtikçe artan din dediğimiz olgu, bütünleştirici güçlerin en kudretlisi olmakla beraber, toplumsal çözülmeye de neden olan, toplumu yeni ve farklı esaslar üzerinde bütünleştirmeyi hedefleyen güçtür (Vergin, 1977: 101). Herhangi bir dinin protesto işlevi, en fazla yeni bir dinin doğuşunda veya dini grubun veya dini kültürün ortaya çıkma sürecinde kendini dışa vurur. Günümüzde yeni dini hareketlerin ortaya çıkışında bu protest vasıf ön plandadır (Kirman, 2010: 60-72). Bundan dolayı birçok evrensel din, gelişmelerinin belli aşamasında bu tür itirazlara karşı koymak zorunda kalmıştır.

Genel olarak protestolar; ilahiyat, ibadet ve teşkilat alanında ortaya çıkmaktadır. İçsel ve dışsal olarak protestoları farklı biçimde kategorize eden Wach'a göre, itirazlar ferdi veya kolektif olabilir (Wach, 1995: 204-248). Geçicilik veya süreklilik taşıyan itirazlar olabileceği gibi yumuşak veya sert nitelik taşıyan protesto da olabilir. Dahası dini tecrübenin anlatımlarından sadece biriyle ilgili olan itirazlar olabileceği gibi dini hayatın tüm alanlarını da kapsayan itirazlar da olabilir (Günay, 1996: 197).

Dinin protesto olgusu ile ilişkisi bağlamında yapılan çalışmalarda protesto gerçeğinin din teorisi, tören usulleri ve ibadet şekilleri, dini örgütler, ahlaki kural ve yaşantı konusundaki itirazlar alanında ortaya çıktığı görülmektedir (Efe, 2013: 53). Aslında tarikatların, cemaatlerin, züht veya takva hareketlerinin, itizali grupların veya mezheplerin ortaya çıkmasında protesto gerçeğinin az veya çok katkısı bulunmaktadır (Giddens, 2012: 595). Bu anlam çerçevesinde, dinin her zaman sosyal bütünleşmeyi sağlamadığı, aksine çatışmayı ve farklılığı teşvik ettiği gözden uzak tutulmamalıdır (Kehrer, 1998: 97).

Kamyon arkasına yazılan dini yazılarda protesto göze çarpmaktadır. Bu protestonun öznesi; ezilen, talihsiz olduğuna inanan, dışlanan, ötelenen, ötekileştirilen, haksızlığa uğradığını düşünen veya sevdiğinden karşılık bulamayan insanlardır (Yılmaz, 2018: 61). "Kaderimse kahrolayım!", "Ecelle

sözlü, ölümle nişanlıyım”, “Kadere rest çektim”, “Ya sev ya terk et!”, “Allah Korusun Jet Hızır Geliyor”, “Kader böyle istedi”, “Ya sabır!”, “İslamcısın dediler kız vermediler” veya “Tespihse çekerim kaderimse gülerim” gibi kamyon arkasına yazılan dini içerikli sloganlarda bu protest boyut göze çarpmaktadır.

Sonuç

Birçok anlama ve içeriğe sahip olan taşıt, Türk toplumunun sosyal hayatında önemli bir yere sahiptir. Nerdeyse her evin önünde bulunan ve aile fertlerinin sayısı kadar olan taşıt, ortaya çıkışından bugüne Türk toplumsal hayatında imtihan unsuru olmaya devam etmektedir. İnsanların bir yerden başka bir yere gitmesini kolaylaştırmak amacı ile ortaya çıkan araçlar, zamanla bu temel misyonuna yenilerini eklemiş ve bizatihi kendisi mesaja dönüşmüştür. Çalışmamızda aracın bu misyonu ve değeri ortaya çıkmıştır. Üzerine veya camına yazılan yazılar ile içine asılan süsler, bireyin zihniyet dünyasını ele verdiği kadar toplumun değer dünyasını da yansıtmaktadır. Bireyin benliğinin dışavurumu olan araçlar, toplumsal değerlerin farklı boyutlarıyla sergilendiği bir ekran olma özelliğini hâlâ sürdürmektedir. Toplumsal bir varlık olan insanın zihniyeti ve anlam dünyası, farklı işlevleri yerine getirmek için arabanın önünde, arkasında veya içinde tezahür etmektedir. Tüm boyut ve işlevleriyle dinsellik, aracın içinde, dışında veya camında ortaya çıkmaktadır.

Bu çalışmanın temel tezi, kamyon arkasına yazılan dinsel içerikli yazılarda dinin farklı işlev ve boyutlarının tezahür etmekte oluşudur. Bu iddiayı test edebilmek için Antropolog Bascom'un ile Folklorist Başgöz'ün işlev modeline, din sosyolojisinin sağlamış olduğu teorik çerçeveye ve folklor ilminin ürünleri arasında yer olan kamyon arkasına yazılan dini içerikli yazılara odaklanılmıştır. Kamyon arkasına yazılan dini içerikli yazılar incelendiğinde sosyolojik bir olgu olan dinin beş boyut ve fonksiyonunun ortaya çıktığı görülmüştür. Eğlence, destek, aktarım, kaçış ve protesto olarak kavramsallaştığımız bu boyutlar, hem dinin toplumsal alanda tezahür ediş biçimlerini hem de kutsal ile yaşanan işlevsel tecrübeyi göstermektedir. Bu boyutların üzerinden kent ortamına göçen insanların kendilerini, anlam dünyalarını ve zihniyetlerini ifade ettikleri görülmüştür. Kategorize ederek

incelemiş olduğumuz dini içerikli kamyon arkası yazıların eğlendirme, toplumsal ve dinsel değerleri gelecek kuşaklara aktarma, toplum ve din kaynaklı değer yargılarını veya geleneksel uygulamaları destekleme, gelenek ile modern arasında sıkışan fert için dünyanın sıkıntılarından kaçıp kurtulma ve yaşamış olduğu haksızlıklara, adaletsizliklere ve çaresizliklere karşı bir protesto işlevi taşıdığı ortaya çıkmıştır. Ayrıca bazen ironi veya eğlence bazen de sistem ve isyan içeren bu ifadeler, kutsalın toplumsal dünya ile temasının ve kutsalın seküler dünyada tezahür edişinin bir göstergesi olduğu görülmektedir.

Kanaatimizce bu yazılar, bireyin kendi iç dünyasında yaşamış olduğu dini tecrübenin gündelik hayatın içinde tezahür etmesidir. Köyden kente göç eden veya uzun yola çıkan insanların üretmiş olduğu bu ürünlerin incelenmesi, toplumsal alanda tezahür eden dinselliğin anlaşılmasına katkı sunacaktır.

Kamyon yazılarında ortaya çıkan dinselliğin boyutları; dinin sosyolojik bir değer olduğunu, sosyolojik dinin bireysel ve toplumsal işlevlere sahip olduğunu göstermektedir. İnsanın kutsal ile tecrübesinin dışavurumu olan bu yazılar, kutsalın seküler ve popüler bir dile sahip olduğunu ya da kutsalın seküler bir yüzü olduğunu göstermektedir. Bu minvalde kitabı dinin etkisini anlamak için toplumun farklı alanlarında tezahür eden dinin sosyolojik biçimlerine odaklanmakta fayda vardır.

Kamyon arkasındaki dini içerikli yazılar, kitabı dinin popüler düzeyde toplumsallaştığını, toplumun farklı tabakalarında kendini gösterdiğini ve toplumsal bir karşılık oluşturduğunu göstermektedir. Özellikle 'Maşallah', 'İnşallah', 'Ya Sabır' gibi ifadelerin fazlalığı, bu kavramların içerdiği dinsel anlamın halk düzeyinde içselleştiğinin ifadesidir. Dini kavramların taşıdığı anlam, dinin halk katında belli bir anlama kavuştuğunu göstermektedir.

Seküler dünyanın bir parçası olan insan, sadece dinsel mekânlarda değil, hayatın her anında az veya çok tanrıya yer vermektedir. Dinsel içerikli kamyon arkası yazılar, tanrı düşüncesinin popüler düzeydeki varlığıdır. Bunlar, kutsalın varlığını hayatın her alanında ortaya çıkarmaktadır. Bu bağlamda seküler dünya, aynı zamanda dinselliğin ve kutsalın görüldüğü bir yer olma vasfını devam ettirmektedir.

Kaynakça

- Arabacı, F. (2006), *Türk Din Sosyolojisi: İmkân ve Sorunlar*, Ankara: Platin Yayınları.
- Aydınalp, H. (2012), *Gerede’de Dini Hayat*, İstanbul: Gerede Belediyesi Kültür Yayınları.
- Aktunç, H. (2000), “Türk’ün Otomobille İmtihanı”, *Cogito* Sayı: 24, s. 159-176.
- Akgül, M. (2001), “Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Toplumsal Değişme; Yaşama Pratiği, Kültür ve Din İlişkisi”, *Marife: Dini Araştırmalar Dergisi* Cilt: 1, Sayı: 1, s. 225-234.
- Aydın, M. (2014), *Sistemantik Din Sosyolojisi*, İstanbul: Açılım Kitap.
- Akyüz, N, Çapcıoğlu, İ. (2008), *Ana Başlıklarıyla Din Sosyolojisi*, Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık.
- Aylan, G. (1981), *Ömür Biter Yol Bitmez: Taşıt Edebiyatı & Taşıt Folkloru*, İstanbul: May Yayınları.
- Arslan, M. (2015), “Kutsal ve Seküler Arasında: Hıdrellez ve Türbe Kültürleri Çevresinde Gelişen Eğlence Kültürü”, *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi* Cilt: V, Sayı: 10, s. 91-104.
- Bayyığıt, M. (2013), “Din Sosyolojisinin Doğuşu ve Gelişimi”, *Din Sosyolojisi*, (Edit: Mehmet Bayyığıt), Konya: Palet Yayınları.
- Başgöz, İ. (1996), “Protesto: Folklorun Beşinci İşlevi (Fonksiyonu)”, (Edit: Özkul Çobanoğlu, Metin Özarslan), *Folkloristik: Prof. Dr. Umay Günay Armağanı*, Ankara: Feryal Matbaacılık.
- Başgöz, İ. (2005), “Ömür Biter Yol Bitmez”: Bir İletişim Olayı Olarak Taşıt Yazıları”, *Türk(iye) Kültürleri*, (Edit: Gönül Pultar, Tahire Erman), Ankara: Tetragon Yayınları.
- Bascom, W. R. (2005), “Folklorun Dört İşlevi”, (Çev: Ferya Çalış), *Halkbiliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar 2*, (Edit: M. Öcal Oğuz, Selcan Gülçayır), Ankara: Geleneksel Yayıncılık.

- Berger, P. L., Berger, B., Kellner, H. (1985), *Modernleşme ve Bilinç* (Çev: Cevdet Cerit), İstanbul: Pınar Yayınları.
- Berger, B. (2000), *Kutsal Şemsiye*, (Çev: Ali Coşkun), İstanbul: Rağbet Yayınları.
- Bird, J. (2015), *Din Sosyolojisi Nedir*, (Çev: Abdulvahap Taştan, M. Derviş Dereli), İstanbul: Lotus Yayınları.
- Bozkurt, N. (1994), "Eğlence", *TDV İslam Ansiklopedisi* Cilt: 10, 483-488.
- Çınar, A. (2005), "Din, Ahlak ve Gelenek", *Muhafazakâr Düşünce* Cilt: 1, Sayı: 3, s.473-488.
- Çiftçi, A. (1999), *Toplum Bilimi Yazıları*, İzmir: Anadolu Yayınları.
- Davis, W. (2004), "Din Sosyolojisi", (Çev: İhsan Çapcıoğlu), *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* Cilt: 45, Sayı: 2.
- Dundes, A. (2005), "Folklor Nedir?", (Çev: Gülay Aydın), *Halkbiliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar 2*, (Edir: M. Öcal Oğuz, Selcan Gülçayır), Ankara: Geleneksel Yayıncılık.
- Dundes, A. (2003), "Halk Kimdir?", (Çev: Metin Ekici), *Halkbiliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar*, (Edit: Gülin Öğüt Eker, Metin Ekici, M. Öcal Oğuz, Nebi Özdemir), Ankara: Milli Folklor Yayınları.
- Durkheim, E. (2005), *Dini Hayatın İlk Biçimleri* (Çev: Fuat Aydın), İstanbul: Ataç Yayınları.
- Efe, A. (2013), *Dini Gruplar Sosyolojisi*, İstanbul: Dönem Yayıncılık.
- Ergüven, M. (2000), "Çağdaş Kentauros", *Cogito* Sayı: 24, s. 133-140.
- Erkan, E. (2016), "Suriyeli Göçmenler ve Dini Hayat: Uyum, Karşılaşma, Benzeşme Gaziantep Örneği", *İlahiyat Akademi Dergisi* Sayı: 4, s. 1-35.
- Freund, P. M. (1996), *Otomobilin Ekolojisi*, (Çev: Gürol Koca), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Günay, Ü. (2011), *Din Sosyolojisi*, İstanbul: İnsan Yayınları.
- Günay, Ü. (1996), *Din Sosyolojisi Dersleri*, Kayseri: Erciyes Üniversitesi Yayınları.

- Güngör, E. (1990), *Türk Kültürü ve Milliyetçilik*, İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Güngör, E. (1981), "Eğlencenin Sosyal ve Psikolojik Yönü", *Türk Edebiyatı* 94, s. 14-16.
- Güneş, S. (2012), "Türk Toplumunu ve Otomobil", *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi* Sayı: 25, s. 213-230.
- Giddens, A. (2012), *Sosyoloji*, (Çev: Cemal Güzel), İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Hikmet Tanyu, (1973), "Dini Folklor Veya Dini-Manevi Halk İnançlarının Çeşit Ve Mahiyeti Üzerinde Bir Araştırma 1", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* Cilt: 21, Sayı:1, Sayfa: 123-142.
- Kehrer, G. (1987), "Din Sosyolojisi", (Çev: M. Emin Göktaş), *Din Sosyolojisi*, (Edit: Yasin Aktay, M. Emin Köktaş, Ankara: Vadi Yayınları.
- Kepel, G. (1992), *Tanrının İntikamı*, (Çev: Selma Kırmızı), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kılıç, R. (2013), "Din ve Kültür İlişkisi Üzerine Felsefi ve Teolojik Bir Değerlendirme", *Geçmişten Günümüze Giresun'da Dinî ve Kültürel Hayat Sempozyumu-1*, (Edit: Mehmet Fatsa), Giresun: Giresun İl Özel İdaresi Kültür Serisi-2.
- Kierkegaard, S. (2009), *İroni Kavramı Sokrates'e Yoğun Göndermelerle*, (Çev: Sıla Okur), Ankara: İmge Kitabevi.
- Kirman, M. A. (2005), "Din ve Eğlence Kültürü: KSÜ İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Mezuniyet Gecesi Hakkında Sosyolojik Bir Değerlendirme", *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* Cilt: III, Sayı: 6, s. 17-42.
- Kirman, M. A. (2010), *Yeni Dini Hareketler Sosyolojisi*, Ankara: Birleşik Yayınları.
- Kirman, M. A-Özbolet, A. (2017), "Din, Kutsal ve Seküler", *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* Cilt: 17, Sayı: 2, s. 19-41.
- Korlaelçi, M. (1993), "Din-Kültür İlişkisi", *Felsefe Dünyası* 8, s. 35-47.

- Marshall, G. (1999), *Sosyoloji Sözlüğü*, (Çev: Osman Akınbay-Derya Kömürcü), Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Mardin, Ş. (2004), *Din ve İdeoloji*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Mardin, Ş. (1991), *Türk Modernleşmesi*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- McRoberts, O. M. (2014), "Dünyevi mi Yoksa Öte-Dünyevi mi: Kent Dini Bölgesinde "Aktivizm"', *Din Sosyolojisi El Kitabı*, (Edit: Michele Dillon), (Çev: Hüsamettin Arslan), İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Okumuş, E. (2008), *Din Sosyolojisi*, Ankara: Maarif Mektebi.
- Özbolet, A. (2017), "Postmodern Dünyada Din: Yaygınlaşan Dinsellik, Yüzeyselleşen Dindarlık", *İslami Araştırmalar XXVIII/3*, s. 265-278
- Özdemir, N. (2017), *Kültür Bilimi ve Yönetimi*, Ankara: Grafiker Yayınları.
- Pervanchon, M. (2000), "Beden İçi Başka Bir Yer ve Başka Bir Zaman", *Cogito Sayı: 24*, s. 141-150.
- Raban, "J. (2000), "Otomobil: Benliğin Yansıması", *Cogito Sayı: 24*, s. 139-140.
- Schwarz, F. (1997), *Kadim Bilgeliğin Yeniden Keşfi*, (Çev: Ayşe Meral Aslan), İstanbul: İnsan Yayınları.
- Sezen, Y. (2011), *Kültür ve Din: Türk İslam Örneği*, İstanbul: İz Yayıncılık.
- Solmaz, B. (1996), "Dinin Toplum ve Kültür Üzerine Etkileri", *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi Sayı: 6*.
- Solmaz, B. (2012), "Eğitim ve Din", *Din Sosyolojisi El Kitabı*, (Edit: Niyazi Akyüz-İhsan Çapcıoğlu), Ankara: Gündüz Yayıncılık.
- Turhan, M. (1987), *Kültür Değişmeleri*, İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları.
- Utley, F. (2005), "Folklorun Tanımı", (Çev: Tuba Saltık Özkan), *Halkbiliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar 2*, (Edit: M. Öcal Oğuz, Selcan Gülçayır), Ankara: Geleneksel Yayıncılık.
- Vural, M. (2003-2004), "Gelenek ve Dinlerin Aşkın Birliği", *Doğu-Batı*, Sayı: 25, s. 161-175.

- Vergin, N. (1977), "Toplumsal Protesto ve Dinsel Hareketler", *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası* Cilt: 37, Sayı: 1-4, s. 99-123.
- Wach, J. (1995), *Din Sosyolojisi*, (Çev: Ünver Günay), İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları.
- Williams, R. R. (2012-1), "Tanrı'ya Yer Verme: İşte, Evde ve Eğlencede Yaşayan Din", *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* Cilt: XIV, Sayı: 25, s. 211-235.
- Weber, M. (1999), *Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu*, (Çev: Zeynep Gürata), Ankara: Ayraç Yayınevi.
- Weber, M. (2012), *Din Sosyolojisi*, (Çev: Latif Boyacı), İstanbul: Yarın Yayınları.
- Yılmaz, A. (2018), "Araba Arkası Yazılar Ve Folklorun Beş İşlevi", *Millî Folklor* Cilt: 30, Sayı: 118, s. 48-62.
- Yücel, T. (2000), "Otomobil ve İnsanbiçimsellik", *Cogito* 24, s. 151-153.
- Zuckerman, P. (2006), *Din Sosyolojisine Giriş*, (Çev: İhsan Çapcıoğlu-Halil Aydınalp), Ankara: Birleşik Kitabevi.